

УСТОЙЧИВОСТ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В КОРПОРАТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ

Мартин Яворов Бакърджиев

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Финанси и кредит“

e-mail: Bakardzhiev.martin@gmail.com

Резюме: Замърсяването на околната страна, деградацията на общества и икономическа нестабилност, значително популярни теми през последните няколко десетилетия, са заплаха за съществуването както на предприятия, така и на човечеството. Като водеща сила в световната икономика, предприятията от всякакви размери, трябва да предприемат действия за стабилизиране на тези фактори с цел подсигуриране на собственото си и световното съществуване. Единственият начин да се постигне това, е чрез устойчиви практики, които не само да намалят или неутрализират деградацията на околната среда обществото и икономиката, а да допринесат за тяхното обединено процъфтяване.

Целта на изследването, е да се представи ефектът от повишаването на устойчивостта на дадена фирма върху нейната стойност. В началния си стадий проучването е направено на база литературен преглед, изследвайки основен замърсител на природата и дефиниране обхвата на тематиката, произхождаща от дефиницията на термина „устойчивост“. В продължение изследването разглежда повишаването на устойчивостта на предприятия и представя ефекта в резултат от това действие.

Ключови думи: устойчивост, устойчиво развитие, въглероден диоксид, CO₂, предприемачество, стойност на фирма.

JEL: A29, L22, M14 Q01, Q56.

SUSTAINABILITY AND ENTREPRENEURSHIP IN CORPORATE GOVERNANCE

Martin Yavorov Bakardzhiev

D. A. Tsenov of Economics – Svishtov

Department of Finance and Credit

e-mail: Bakardzhiev.martin@gmail.com

Abstract: Pollution of the environment, degradation of societies and economic instability -majorly popular topic over the last few decades, are threats to the existence of both enterprises and humanity. As a leading force in the world economy, enterprises of all sizes must take action to stabilize these factors in order to ensure their own and the world's existence. The only way to achieve this is through sustainable practices that not only reduce or neutralize environmental and economic degradation, but also contribute to their unified prosperity.

The aim of the research described in this paper is to present the effect of increasing the sustainability of a enterprise on its value. In its initial stages, the study is based on a literature review, examining a major pollutant of nature and defining the scope of the subject originating from the definition of the term "sustainability". In continuation, the study examines the increase of the sustainability of enterprises and presents the effect as a result of this action.

Key words: sustainability, sustainable development, carbon dioxide, CO₂, entrepreneurship, company value.

JEL: A29, L22, M14 Q01, Q56.

Въведение

Разглеждан като един от основните замърсители от икономически дейности на съвременното, въглеродният диоксид (CO_2) е безцветен газ без мирис, който се среща естествено в земната атмосфера. Произвеждан от всички аеробни организми, разпад, ферментация или изгаряне, газът е жизненоважен за фотосинтезиращите организми, поради което едно от най-честите му практически приложения е пълненето на оранжерии (Cockerill, 2019). В оранжерииите въглеродният диоксид захранва растенията във влажна и добре осветена среда, което допринася значително за техния растеж и развитие (Morgan, Milchunas, LeCain, West, & Mosier, 2007; Overdieck, 2016). Исторически най-големият естествен производител на CO_2 са вулканичните изригванията (Overdieck, 2016). Според Ван дер Меер, Зеебе, Ван Хинсберген, Слуйс, Спакман и Торсвик (2014), геолози от университета в Утрехт, поради вулканична активност, причинена от измествания в тектонските плочи, нивата на CO_2 в земната атмосфера са били около 5 пъти по-високи преди повече от 65 милиона години в ерата на динозаврите, отколкото са днес. Доказателства за това са скрити под земната повърхност и могат да се наблюдават с помощта на специализирано оборудване (Van der Meer и др., 2014). Тези резултати дават основание за заключението, че поради високите нива на CO_2 в ерата на динозаврите, растителността е била добре разпространена и развита, в резултат на което климатът вероятно е бил топъл и влажен (Overdieck, 2016; Van der Meer и др., 2014).

Около 64,5 милиона години по-късно нивото на CO_2 в атмосферата е по-ниско от това, което е днес (Sanderson, O'Neil, & Tebaldi, 2016). То остава непроменено в продължение на около половин милион години до началото на индустриалната революция, когато се увеличава драстично (Sanderson et al., 2016). Основата за тези открития е установена през 50-те години на миналия век от учени, които изследват древни газови мехурчета, уловени в арктически лед (Serov, Vadakkepuliambatta, Mienert, Patton, Portnov & Silyakova, 2017). След стартирането на индустриалната революция концентрацията на CO_2 в атмосферата нараства с тревожни темпове (US EPA, 2019). Това довежда до глобален парников ефект, който въпреки разпространената растителност в някои части на планетата, както бе доказано от Самсон Рейни (2016) от НАСА, увеличава глобалната температура, което води до катастрофални климатични промени и аномалии. Парижкото споразумение (UNEP, 2016) ускори мобилизирането на световната общност спрямо целта за ограничаване на повишаването на средните глобални температури до по-малко от 2°C над прединдустриалните нива. Проучванията стигнаха до заключението, че това може да бъде постигнато чрез конвенционални мерки за редуциране на създаването, прилагане на практиките за улавяне, съхранение и използване на въглероден диоксид (Li, Furukawa, Deng, Liu, Yaghi & Eisenberg, 2013). Други проучвания предполагат, че целите на

Парижкото споразумение (UNEP, 2016) изискват надхвърляне на традиционните подходи за смекчаване и трябва да включват отстраняване на въглероден диоксид от въздуха и океаните, както и геоложко съхранение или превръщане в минерали (Sanchez, Johnson, McCoy, Turner, & Mach, 2018).

След ратифицирането на Парижкото споразумение (UNEP, 2016) се обръща внимание на използването на въглероден диоксид за икономически изгодна цел. Традиционно оползотворяването на CO₂ включва предимно подобро извличане на нефт и съвместно производство на вода (Sampson, 2018). И двете приложения използват големи обеми CO₂ и водят до неговото потенциално опасно геоложко съхранение. Поради това интересът към оползотворяването на CO₂ все повече се фокусира върху превръщането му в други продукти като цимент, синтетични горива и пластмаси, получени от въглероден диоксид във всяко от неговите състояния, чрез което се компенсират настоящи неустойчиви практики (DeCicco & Schlesinger, 2018).

Увеличаването и използване би могло да доведе до приходи и икономически ползи от уловения CO₂, които днес отсъстват от веригата на стойността на въглеродния диоксид (Healy, 2019). Комбинацията от оползотворяване на CO₂ с отстраняването му от въздуха и океаните може също да произведе трайни материали и горива, които не се основават на изкопаем въглерод и да насърчи „кръгова икономика“ (Европейска комисия, 2016). Пейзажът на оползотворяването на CO₂ е сложен и разнообразен. Той включва широк набор от приложения: оранжерии, течни горива, ефервесцентни таблетки, пожарогасители, газирани напитки (безалкохолни напитки, бира, вино, шампанско), кафе без кофеин, устойчиво отстраняване на боя, стабилизиране на нивата на кислород в кръвта и други (Dairanieh, 2016). Състоянието, чистотата и произходът на въглеродния диоксид, необходим за тези приложения, варират, но потенциалният резултат от приложението му е сходен (Sanchez et al., 2018). Намирането, разкриването и развитието на употребата на CO₂ във всички негови разновидности, публично разгледан като замърсител (NY Times, 2019), би допринесло за прочистването на околната среда.

Един от настоящите глобални проблеми е замърсяването от и недостига на изкопаеми горива (Birch, 2014). Изкопаемите горива допринасят за световното замърсяване чрез използването им като средство за преобразуване на горенето в енергия, която отделя големи количества въглероден диоксид (Rice, 1983). Поради тяхното глобално изчерпване през последните години се разглеждат алтернативни източници на енергия (Birch, 2014). Наред с глобализацията, споделените знания и осведоменост, много организации допринасят в търсене на нови енергийни източници и изобретяват почисти и оптимални решения (Birch, 2014).

Европейската комисия (ЕК) от своя страна признава, че изменението на климата и влошаването на състоянието на околната среда представляват заплаха за самото съществуване на Европа и света. За преодоляване на това глобално предизвикателство ЕК разработи „Европейският зелен пакт“, а

именно съвкупност от мерки, целящи реализиране на нова стратегия за растеж за превръщането на ЕС в модерна, ресурсно ефективна и конкурентоспособна икономика и първото неутрално по отношение на климата общество в света до 2050 г. Нормативната рамка включва стратегии на световно и европейско равнище, на които почива Европейският зелен пакт, който на свой ред е в основата на всички национални стратегии на държавите – членки. Рамката на ЕС в областта на климата и енергетиката до 2030 г.¹ представлява интегриран и амбициозен пакет от политики и мерки за борба с изменението на климата, съвместно с възобновяемите енергийни източници и елементите на енергийната ефективност. Съгласно Регламента, държавите-членки следваше да разработят интегрирани национални планове в областта на енергетиката и климата за периода от 2021 до 2030 г. в срок до 31 декември 2019 г. и впоследствие за всеки нов десетгодишен период. Регламентът също така изисква от държавите – членки да изготвят дългосрочни стратегии за постигане на ниски емисии до 2050 г. Стратегиите трябва да допринасят за постигането на по-обхватните цели за устойчиво развитие, както и дългосрочната цел, определена в Парижкото споразумение. Освен това Регламентът определя и механизми за мониторинг и проследяване на напредъка, както и изисквания към системите за инвентаризация на емисиите, политиките, мерките и прогнозите относно парниковите газове на национално равнище и на равнището на Съюза.

Подобни инициативи спомагат за намаляване на неустойчивите практики, които се прилагат от големи организации. Практики за промяна на изградените неустойчиви методи включват например таксуване на произведени или еквивалентни² въглеродни емисии, на повишаващи се цени, което води до значително намаление в приходите и финансовата стабилност на „големи“ замърсители. Пример за такива са участниците в авиационната индустрия, произвеждащи над 900 милиона тона въглероден диоксид всяка година³. В контраст, все повече държави предлагат нисколихвени заеми за инвестиции в подобряване на устойчиви модели и преминаване към зелена енергия. От гледна точка на маркетинга все повече корпорации и потребители насочват покупателните си способности и бизнес намерения към организации с устойчиви модели.

Множество устойчиво-насочени корпорации предприемат крачки от всякакво естество в посока повишаване на устойчивия си модел на работа. Това често води до намаляване на разходи, увеличаване на приходи и подобряване на цялостния имидж на компанията. Компании, които изостават в прехода към устойчивостта, рискуват нереализиране на потенциални

---

¹ Регламент (ЕС) 2018/1999 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2018 г. относно управлението на Енергийния съюз и на действията в областта на климата

² Въглеродни емисии, произведени вследствие или поради извършване на определени икономически дейности.

³ <https://ourworldindata.org/co2-emissions-from-aviation>

печалби, претърпяване на краткосрочни и дългосрочни загуби и дългосрочен срив на ключови операции. Същите, бивайки обект на това изследване, следва да бъдат предизвикани от широкообхватната дефиниция на термина „устойчивост“, в посока постигане на целта на това изследване, а именно, определяне на ефекта от практики в тази посока върху цялостната монетарна стойност на компаниите, които ги прилагат.

Чрез събиране на данни от акредитирани източници целта на това изследване е да даде отговор на въпроса: Какъв е ефектът от устойчивите практики върху стойността на корпорациите, които ги прилагат? За достигане до еднозначен отговор на този въпрос следва да се премине през набор от задачи, които следва да са изпълнени в следната последователност:

1. В тази първа фаза на проучването е извършен литературен преглед на широкообхватната дефиниция на термина „устойчивост“. Произхождаща от него е и дефиницията на „устойчиво развитие“, тясно свързана с предприемачеството, подкрепено от устойчивост. След разкриването на действията, определящи предприемачество като устойчиво, се разглежда дефиницията на „стойност на фирмата“ и съставена връзка във формата на хипотеза между споменатите.
2. Във втората си фаза, подкрепено от методологичен подход, изследването ще разгледа казуси от последните десетилетия на компании, имплементирали устойчиви практики в управлението си, с цел да докаже или отхвърли хипотезата, че устойчивостта води до монетарно повишаване на стойността на фирмата.
3. В последната фаза от изследването ще бъдат представени резюмирани резултати, на ключови участници в местната икономика, с цел установяването на техния поглед над устойчивостта в страната.
4. Накрая следва представяне на резултатите и коментари спрямо препоръките и ограниченията на проучването.

Литературен преглед

1. Устойчивост и устойчиво развитие

Устойчивото развитие е една от най-актуалните теми на времето ни. Устойчивостта често се среща като тема в доклади за противодействие на изтъняването на озоновия слой, изменение на климата и унищожаване на биоразнообразието, които демонстрират негативните и потенциално смъртоносни последици, които тези процеси могат да доведат за живите организми (UNEP, 2004). Учени твърдят, че целенасочени предприемачески дейности могат да запазят екосистеми, да противодействат на изменението на климата, да намалят деградацията на околната среда и изсичането на горите, както и да подобрят селскостопанските процеси и достъпа до питейна вода,

поддържайки биоразнообразието (Cohen & Winn, 2007; Dean & McMullen, 2007). Подобни действия, особено в развиващи се страни, подсилват образованието, продуктивността, социално-икономическия статус, физическото здраве и автономност на вътрешните им и околни общества (Wheeler и др., 2005). Има множество примери за това, как устойчиви предприемачески дейности създават икономическа възвръщаемост за инвеститори, предприемачи и икономисти (Easterly, 2006).

2. Рамка на устойчивото развитие

Бивайки все още в етапите си на развитие, академичната област на предприемачеството е лишена от ясни дефиниции спрямо взаимодействието си с устойчивостта (Busenitz и др. 2003). Рамка, предложена от Шеферд и Пацелт (Shepherd & Patzelt, 2011), предлага обединение на фокуса на двете области в събирателно определение за устойчиво развитие чрез предприемачество. Рамката се базира на литература, насочена към устойчиво развитие, дискутирайки фокуса на устойчивостта като сборно определение на комбинацията от отговори на въпросите, какво е да бъдат поддържани природата, животоподдържащи системи⁴ и общностите (Parris & Kates, 2003) и какво е да бъдат развивани лица, икономисти и обществата (Leiserowitz, Kates, & Parris, 2006; Национален съвет за научни изследвания, 1999).

2.1. Първа фаза на определяне на дефиницията за устойчиво развитие

В първата фаза на определяне на дефиницията за устойчиво развитие се определя коренът на устойчивостта като действие на поддържане на природата, животоподдържащите системи и общностите (Shepherd & Patzelt, 2011).

Природен аспект

Природата, определена като феномена на физическия свят, включва земята, биоразнообразието и екосистемите (Parris & Kates, 2003), има вътрешна стойност и качества отвъд поддържането на живот, а именно красота. Ако не бъде поддържана, природата застрашава съществуването на всички видове живи организми, включително човечеството. Например изтъняването на озоновия слой в атмосферата на Земята довежда до значително покачване на неотблъснатите ултравиолетови лъчи, чиято радиация води до повишаване на заболяемостта от рак на кожата (Slaper, Velders, Daniel, de Gruijl, & van der Leun, 1996). В контраст с този потресаващ факт проучвания са доказали, че излагане на човешкото тяло в естествено зелена среда води

---

⁴ Източник на ресурси, които поддържат живота на човечеството.

до значително подобрене на здравето (Pretty, Nune, & Peacock, 2006). Природата може да бъде поддържана, ако лицата, организациите и държавите действат устойчиво спрямо земята, биоразнообразието и екосистемите. Тези действия не само могат да намалят деградацията на социални, икономически и природни фактори, но могат да спомогнат за процъфтяването им.

Аспект на животоподдържащи системи

Животоподдържащи системи са тези, които са източник на ресурси за утилитарна подкрепа на живота на човечеството (Costanza и др., 1997; Daily, 1997). Това поддържане на живот може да бъде осъществено чрез опазване на околната среда, природните ресурси и екосистемите. Ако екосистемите не бъдат поддържани, подкрепата за живота на човечеството би била силно застрашена. Например замърсяването на водни басейни с инфекциозни агенти като бактерии и химикали води до смъртоносни последици за милиони в държавите от Третия свят на годишна база (Montgomery & Elimelech, 2007). Обикновено корпорации са източник на замърсяване с неустойчивите си практики, които изпълняват с цел намаляване на разходите си, (напр. елиминирайки необходимостта от транспортиране на остатъци от дейностите си). Макар да има регулаторни системи във все повече страни през последните няколко десетилетия и подобни практики да са намалели, се появяват и нови казуси на природна деградация вследствие на неустойчивост, като например този около световните оператори на круизни кораби и техните практики с изхвърляне на тонове отпадъци в защитени зони. В допълнение през последните няколко десетилетия много естествени ресурси са преексплоатирани, довеждайки до необратими последици за подкрепата на живота на човечеството. Добиването на метали и минерали ежегодно довежда до преобразуването на значителни количества земи в необитаеми и неизползваеми. Прекомерният риболов, от друга страна, води до значителен спад в биоразнообразието в световните водни басейни, афектирайки директно социално-икономическата стабилност на заетите в сферата и застрашавайки пряко съществуването както на цели раздели организми, така и на местни и околни икономики. Деградирането на екосистеми има директен ефект върху животоподдържащите системи, например, когато пречиствателните способности на водни мрежи намалят поради замърсяване, това довежда до недостиг на питейна вода (Zedler & Kercher, 2005). При ерозия на почвата поради дърводобив незабавен резултат е липса на плодородие на почвата и опасност от свлачища (Schröter и др., 2005). Неустойчивите корпоративни действия в глобален план и техният растящ мащаб водят до необратими последици за множество аспекти, ключови за съществуването на човечеството и всички организми на планетата. Установяването на устойчиви методи на предприемачество са необходимост за гарантиране съществуването на всички участници в тези процеси.

Общностен аспект

Общностите са сложна мрежа от връзки между групи лица, които споделят сходни ценности, норми, история и идентичност (Etzioni, 1996). Това, което ги прави отличителни, са техните култури, групи и места на произход. Културата е основен аспект в общностите и се счита, че „хората имат право на култура – не просто на култура, а на тяхната собствена култура“ (Margalit & Halbertal, 2004). Бивайки способни да поддържат културата си сред по-голямо общество, представителите на общности могат да подсилят идентичността си. Идентичността сама по себе си е подкрепена от мястото на произход на културата и символите на нейната история (Borer, 2006). Запазването на тези символи, исторически невинаги успешно, е обвързано с цената на идентичността. Неустойчивите световни практики като прекомерен туризъм и горене на твърди горива водят до деградация на подобни символи чрез действията на туристите и замърсителята във въздуха (Monforti, Bellasio, Bianconi, Clai, & Zanini, 2004). Застрашавайки културата и идентичността им, общностите могат да бъдат изгубени.

2.2. Втора фаза на определяне на дефиницията за устойчиво развитие

Във втората фаза на определяне дефиницията за устойчиво развитие се разглежда чрез елемента на икономическо развитие в предложената рамка (Shepherd & Patzelt, 2011).

Икономическа възвръщаемост

Венкатараман разглежда икономическата възвръщаемост като основен елемент в дефиницията на предприемачеството (Venkataraman, 1997). Продължавайки установената логика, устойчивото развитие разглежда, в допълнение на икономическите облаги, не-икономическа възвръщаемост (облаги за околната страна и обществото) (Национален съвет за научни изследвания, 1999). Фокусът спрямо точката на балансиране на тези елементи е различен според типа организация. Често организации и държави, които се фокусират ексклузивно върху икономическия аспект на техните дейности, довеждат до негативни последици върху другите участници в тях, а именно околната среда и обществата. Докато финансовата устойчивост сама по-себе си е ключова за краткотрайното съществуване на съответната организация, устойчивостта на невидимите агенти е необходима за подсиляване на дългосрочното оцеляване.

Икономическата перспектива е важна за всяка организация. Независимо от целите ѝ и дейността, която тя ще извършва, икономиката се движи от финансови потоци. Оукс и Роси коментират, че икономическата възвръщаемост подсилва социално-икономическия статус у хората (Oakes & Rossi, 2003) и води до подобро емоционално (Gallo & Matthews, 2003), психологическо (Twenge & Campbell, 2002) и физическо здраве (Hanson & Chen,

2007). Този ефект надхвърля границите на поколенията, тъй като повишеният социално-икономически статус на родители води до подобряване благосъстоянието на техните деца и техния социално-икономически статус като възрастни (Conger & Donnellan, 2007). Субективното благополучие (Diener, Diener, & Diener, 1995) и физическото здраве (Knowles & Owen, 1995) на хората се увеличават с икономическото развитие на страните, в които живеят. Развитието на тези икономически ползи вероятно лесно би било прието като последица от предприемачество и следователно, когато се комбинира с идеализма на „поддържане“, се обединява като устойчиво предприемачество.

Неикономическа възвръщаемост за лица

Неикономическите ползи, които трябва да се развият при индивидите, включват спомагане за оцеляване на поколение, продължителност на живота, образование, справедливост и равни възможности (Национален съвет за научни изследвания, 1999; Parris & Kates, 2003). Увеличаването на вероятността за оцеляване на едно дете до зряла възраст е придобивка, която може да се развие. Например в страните с ниски доходи едно от всеки 10 деца умира преди да навърши пет години и организацията на Обединените нации се стреми да намали това с две трети (Цели на хилядолетието, Обединените нации (UN)). Основните причини за тези смъртни случаи са пневмония, диария, малария, морбили и СПИН⁵. Освен това някои хора са експлоатирани така, че тяхната „истинска“ стойност не се припознава или възнаграждава. Проучвания от нововъзникващата област на социалното предприемачество и областта на корпоративната социална отговорност предполагат, че предприемачите могат значително да допринесат за развитието на икономически ползи за хората. Например Нобеловият лауреат Мохамад Юнус открива, че много бедните хора в Бангладеш са били експлоатирани от доставчици на заеми, които начисляват над 100% лихва. Бедните хора е трябвало да приемат тези условия, защото е трябвало да купуват бамбук за производство на тор, чрез който да изкарват прехраната си, а никой друг не е предлагал заеми по времето на проучването. Юнус основава Grameen Bank, социално предприятие, предоставящо на бедните по-евтини заеми, които им позволяват значително да подобрят условията си на живот (Yunus, 2006). Социалният предприемач Виктория Хейл, бивш изследовател в биофармацевтичната индустрия, основа OneWorldHealth, организация, която предоставя на хората в бедните страни медицинско лечение, което те не биха могли да си позволят иначе (Seelos & Mair, 2005). Все повече лица в неравностойно положение могат да се възползват от иновативни и предприемачески дейности за корпоративна социална отговорност. Например една такава инициатива за корпоративна социална отговорност е „Ronald McDonald House Charities“, основана от McDonalds (McWilliams & Siegel, 2001). Ronald McDonald House Charities е фондация, която предлага на тежко болни деца

---

⁵ <http://www.childinfo.org>

възможността да останат заедно с родителите си далеч от дома по време на медицинско лечение. Изследванията в областта на устойчивото предприемачество могат да помогнат за по-доброто разбиране на предприемаческите механизми за развитие на неикономически печалби.

Неикономически ползи за обществото

Докато ползите за обществото включват печалби за хората, живеещи в това общество, те се различават от индивидуалните печалби, тъй като последните могат да бъдат достъпни само за определен брой лица, докато обществените печалби са достъпни за всички (или по-голямата част от) членове на обществото. Например обществата могат да спечелят чрез развитието на „благополучието и сигурността на държави, региони и институции, а напоследък и на ценените социални връзки и обществени организации“ (Национален съвет за научни изследвания, 1999, стр. 25). Благосъстоянието на нациите и регионите се отнася към удовлетвореността от живота и щастието на техните жители (Diener и др., 1995; Vemuri & Costanza, 2006), а сигурността означава както защита срещу външни заплахи, например от други нации (Steinbruner, 1978), така и вътрешни заплахи, например икономически (Parkhe, 1992) или екологичен (Porter, 1995) спад. Освен това обществата могат да печелят, ако се развият социални връзки и междуличностни отношения между индивидите. Слаби социални норми, ниско междуличностно доверие, корупция и насилие са налични по-често в бедни нации и региони с по-ниски нива на човешкото благосъстояние (Narayan & Petesch, 2002) и представляват пречки за общественото развитие (Easterly, 2006). Изследванията в посока социалното предприемачество и корпоративната социална отговорност подчертават важната роля на предприемачите в развитието на неикономически ползи за обществото. Например основаването на инициативата Sekem от социалния предприемач Ибрахим Абулейш, в днешно време многонационално социално предприятие, е започнало с отглеждане на органични билки за медицинско приложение в бедните региони на Египет. Тази успешна инициативата не само е създала работни места за местните жители, но е подобрила социалната структура и доверието в обществото, като по този начин е помогнала на хората да избягат от капана на бедността и да получат контрол над живота си. Чрез прилагането на техники за биологично земеделие Sekem също е допринесла за поддържането на регионалната природна среда (Seelos & Mair, 2005). Бъртън и Голдсби (2009) подчертават, че предприемачите и собствениците на малък бизнес са по-малко насочени към печалба, отколкото акционерите на големи публични организации, които нямат колективната воля да действат по социално отговорен начин. Противно на публичните организации малките предприемачи могат да допринесат за развитието на местните общества, като запазят заетостта в своите региони, вместо да се преместят в по-евтини производствени обекти. Изследванията в областта на устойчивото предприемачество могат да повишат разбирането за това, как и защо предприемаческите действия могат да генерират ползи за обществото.

3. Устойчиво предприемачество

Venkataraman (1997) дефинира предприемачеството като научна област, която „се стреми да разбере как възможностите за създаване на бъдещи стоки и услуги се откриват, създават и използват, от кого и с какви последиствия“ (стр. 120). Въз основа на споделените изследователски интереси на общност от учени, интересуващи се от устойчивото предприемачество и информирани от литературата за устойчиво развитие и предприемачество, Шефърд и Пацелт предлагат следното определение: Устойчивото предприемачество е фокусирано върху опазването на природата, поддържането на живота и общността в преследването на възможности за създаване на бъдещи продукти, процеси и услуги с цел печалба, където печалбата се тълкува широко като включваща икономически и неикономически ползи за лица, икономиката и околната среда (2011).

3.1. Ограничения на устойчивото предприемачество

Научното поле, насочено към устойчиво предприемачество, подлежи на ограничения в ширината на определението си. Например проучвания по въпросите, обвързани с устойчивост, като такива за изменението на климата, които документират значителна промяна в глобалните температури през последното десетилетие, са важни, но тъй като не отчитат развитието на хората, икономиката или обществото, сами по себе си, не са проучвания за устойчиво предприемачество. Проучвания, които едновременно разглеждат какво се поддържа и какво се разработва, но връзката между двете не включва откриване, създаване или експлоатация на бъдещи стоки, процеси или услуги, могат да се считат за изследване на устойчивото развитие, но не са обвързани с устойчиво предприемачество. Някои правителствени средства или усилия на организации с нестопанска цел могат да подобрят устойчивостта на биоразнообразието и същевременно да развият хората чрез образование, но го правят чрез действия, които не са предприемачески. Изследванията в областта на предприемачеството, които се фокусират изцяло върху икономическите резултати от предприемаческите действия (индивидуални лица, фирми и/или общество) и не разглеждат едновременно резултатите от устойчивостта, не могат да се считат за устойчиви предприемачески изследвания.

3.2. Дефиниция на устойчивото предприемачество

Докато дефиницията за устойчиво предприемачество изключва изследователските потоци, споменати по-горе, то също се припокрива с и/или включва други изследователски потоци. Дефиницията обхваща проучвания за екопредприемачество (екологично предприемачество). Тази литература

се опитва да разбере как предприемаческите действия могат да допринесат за опазването и да спомогнат развитието на природната среда, включително земята, биоразнообразието и екосистемите (Pastakia, 1998; Schaper, 2005). Следователно екопредприемачеството е част от устойчивото предприемачество, но не е негов синоним, тъй като не обхваща изрично, например, поддържането на общности и развитието на неикономически ползи за индивидите и обществата. Дефиницията за устойчиво предприемачество се препокрива с концепцията за социално предприемачество, която „обхваща дейностите и процесите, предприети за откриване, дефиниране и възползване от възможности, за да се повиши социалното богатство чрез създаване на нови предприятия или управление на съществуващи организации по иновативен начин” (Zahra, Gedajlovic, Neubaum, & Shulman, 2009). По този начин проучванията на социалното предприемачество изследват развитието на (неикономически) печалби за индивиди или общества, но не включват поддържане на настоящите природни състояния, източници на поддържане на живота и общността. Устойчивото предприемачество може да включва и аспекти на корпоративната социална отговорност, която се отнася до действия, които изглежда допринасят за някои социални блага, извън интересите на фирмата и това, което се изисква от закона (McWilliams & Siegel, 2001). Въпреки това корпоративната социална отговорност не е непременно свързана с предприемачески действия и иновации, но често означава обществена ангажираност на организациите (напр. финансиране на спортен клуб или дарения за социални организации).

По-ясната дефиниция на устойчивото предприемачество предоставя основа за изследване къде и как бъдещите проучвания могат да допринесат за развитието на тази област. Разгледаната по-настоящем дефиниция предлага метатеоретична рамка, в която могат да се използват и развиват разнообразни дисциплини и теории с цел стимулиране утвърждаването на областта на устойчивото предприемачество. Устойчивото предприемачество е фокусирано върху опазването на природата, поддържането на живота и общността в преследване на възможности за създаване на бъдещи продукти, процеси и услуги с цел печалба, където печалбата се тълкува широко, като включва икономически и неикономически ползи за хората, икономиката и обществото. Чрез дефинирането на устойчивото предприемачество се предоставя основа за изследване къде и как бъдещите изследвания могат да допринесат за развитието на областта.

4. Стойност на фирмата – същност и концепции за оценка

Позовавайки се на теорията, че основната цел на всяка компания е да изгради своята стойност, има много измерители, които правят стойността двусмислена категория. Стойността на компанията е в пряк интерес на за-

интересованите за нея страни, които могат да използват тази информация по различни начини и за постигане на различни цели, напр. инвестиране, управление на компанията и т.н.

Стойността на една компания е един от важните въпроси за заинтересованите страни, като инвеститори, служители (включително мениджъри), клиенти или доставчици. Стойността има особено значение в случай на дългосрочна инвестиция, използваща методи за фундаментален анализ. Като цяло заинтересованите страни се интересуват от увеличаване на стойността на компанията, което би предизвикало повишаване на пазарните ѝ цени и нормата на тяхната възвръщаемост (напр. от дивидент). Компаниите от своя страна се интересуват от изграждане на стойност, за да документират и укрепят позицията си на пазара (Tarczyński, Tarczyńska-Łuniewska & Majewski, 2020).

Стойността на компанията не е единствената мярка за оценяване на активността ѝ, но е ключова характеристика във фундаменталния ѝ анализ. Друга категория, която също заема важно място в него и позволява да се оценят ефектите от функционирането на компанията на пазара, е фундаменталната сила на компанията. Фундаменталната сила, както и стойността на компанията, е сложна категория, която възниква в резултат на функционирането на компанията на пазара. Стойността на компанията може да се определи с помощта на един от избраните методи за оценка. В случай на главна сила (мощност) е възможно да се определи основният индекс на мощността (FPI) (Tarczyński, Tarczyńska-Łuniewska & Majewski, 2020). Заинтересованите страни могат да използват знанията за връзката между основната сила и стойността на предприятието или неговата възвръщаемост в много аспекти, например:

- в процеса на управление на предприятието, за да изградят имиджа и позицията на компанията на пазара;
- инвестиране:
  - напр. дългосрочни инвестиционни стратегии, свързани с хоризонтална диверсификация.

Търсенето на връзки между стойността на едно предприятие и различни фактори е добре установено в литературата по темата. Въпреки това, поради спецификата на категорията, която представлява стойността на едно предприятие, тя все още е актуална тема и трябва да бъде допълнена (Tarczyński, Tarczyńska-Łuniewska & Majewski, 2020).

За да се разгледа връзката между фундаменталната сила и стойността на компанията, първо трябва да се обясни какво е стойност. Информация за предприемаческа стойност се появява в правни разпоредби (според местно законодателство). Дискусиите относно концепцията за стойност на предприятието или измерване на стойността продължават и до днес. Много автори разглеждат не само концептуалната същност на стойността, но и източ-

ниците на нейното формиране, факторите (елементи, области), които я формират. Въпреки това всички подходи показват, че стойността е категория:

- променлива и динамична:
  - една фирмена стойност не може да бъде определена и не може да се счита за единствена, неизменна и универсална;
- двусмислена:
  - на стойност обикновено се приписва конкретно прилагателно, указващо към коя част от предприятието се отнася или с какво трябва да се свързва, напр. балансова стойност, ликвидационна стойност, пазарна стойност, вътрешна стойност;
- субективна:
  - която се влияе от горните елементи и факта, че стойността на едно предприятие се възприема субективно от групи хора или институции, които искат да научат за него или да го създадат по различен начин, напр. стойността се възприема от собствениците и инвеститорите на компанията, т.е. начина, по който възприемането и определянето на стойността от заинтересованите страни и акционерите може да бъде различно;
- комплексна:
  - създаването или определянето на стойността на една компания включва отчитане на много сфери (фактори, области), влияещи върху създаването на стойност. Те са източници или детерминанти на стойността на предприятието;
  - е силно свързана с ефектите от дейността на стопанския субект, приема се, че колкото по-добре функционира предприятието на пазара, толкова по-добре се възприема от участниците на пазара, което се отразява на нейната оценка;
  - остойносттаване и определяне на стойност, в този случай се разглежда създаване на стойност;

Изграждането на стойност като основна цел на компанията трябва да отчита социалната отговорност на субектите, произтичаща от тяхното функциониране в социално-икономическата среда. Като обединяваща стойност се използва общата корпоративна стойност – това е цената, на която дадена компания може да бъде ефективно предложена за продажба.

В контекста на определянето на стойността на предприятието често се използват следните категории стойности:

- балансова стойност:
  - балансовата стойност на активите на дружеството, намалена с неговите пасиви;
- ликвидационна стойност:
  - сумата от финансови средства, които могат да бъдат получени от продажбата на отделни активи;
- възстановителна стойност:

- разликата между текущата цена на новия актив и действителното му потребление;

- фундаментална стойност:

- стойността на фирмата, която произтича от възможността за генериране на доходи за нейните собственици. Той не отчита естеството и нуждите на инвеститора или собственика въз основа на оценки на текущите и бъдещите финансови резултати, постигнати с помощта на ресурсите на компанията;

- пазарна стойност:

- е най-високата цена, на която купувачът иска да закупи акции на компанията и най-ниската цена, на която продавачът може да се съгласи. Това е и най-вероятната цена, която един актив може да получи на организиран пазар.

Съществуващите регулации стават в известен смисъл индикатор за това, как се определя стойността. Въпреки това, като се имат предвид проведените съображения, трябва да се подчертае, че в икономическата практика стойността придобива много по-широко измерение, което се състои от елементи на неяснота, променливост, сложност или субективност (Tarczyński, Tarczyńska-Łuniewska & Majewski, 2020).

Заключение

Устойчивото развитие се дефинира като дългосрочно противопоставяне на деградацията на три основни среди (околна, социална и икономическа) и допринасянето за обогатяването им. Трите са безрезервно свързани с просперитета на всяка компания независимо от отношението ѝ към устойчиви практики. Без икономическа устойчивост (изкл. външна намеса) в дългосрочен план никоя компания не би могла да просъществува поради липсата на капиталова способност за продължаване на дейностите си. Без социална устойчивост в дейностите си съществуваща компания би просъществувала само толкова дълго, колкото ще съществуват хората, които я крепят. Без околна среда не би имало свят и повод за съществуването ѝ. При явното деградиране на която и да е от средите, дългосрочното съществуване на компанията е застрашено. Остойносттаването на компанията би следвало да взема предвид дългосрочното ѝ здраве и да поставя коефициент на устойчивост спрямо практиките ѝ.

Литературният преглед доказва, че влиянията на устойчивостта са дългосрочно позитивни, а тези на деградация в трите основни среди водят до скъсяване на живота на компанията. Бивайки определена като възможността за генериране на доходи, фундаменталната стойност на компанията следва да бъде най-силно повлияна от нейната дългосрочна устойчивост.

Втората фаза на това изследване ще утвърди практическата приложимост на хипотезата, гласяща, че стойността на компанията бива позитивно повлияна от устойчивите практики, които тя прилага.

Използвани източници

- Birch, E. (2014). A review of climate change 2014: Impacts, adaptation, and vulnerability and climate change 2014: Mitigation of climate change. *Journal of the American Planning Association*, 80(2): 184-185.
- Borer, M.I. (2006). Important place and their public faces: Understanding Fenway Park as a public symbol. *The Journal of Popular Culture*, 39, 205–224.
- Burton, B. & Goldsby, M. (2009). Corporate social responsibility orientation, goals, and behaviour: A study of small business owners. *Business & Society*, 48(1), 88–104.
- Busenitz, L.W., West, III, G.P., Shepherd, D., Nelson, T., Chandler, G.N., & Zacharakis, A. (2003). Entrepreneurship research in emergence: Past trends and future directions. *Journal of Management*, 29, 285–30.
- Cockerill, R. 2019. CO2 sourcing and supply. *Gasworld.com*, <https://www.gasworld.com/co2-sourcing-and-supply/2016442.article>, 22 Ноември 2021.
- Cohen, B. & Winn, M.I. (2007). Market imperfection, opportunity and sustainable entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 22, 29–49.
- Conger, R.D. & Donnellan, M.B. (2007). An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology*, 58, 175–199.
- Costanza, R., D'Arge, R., de Groot, R., Farber, S., Grasso, M., & Hannon, B. (1997). The value of the world's ecosystems services and natural capital. *Nature*, 387, 253–260.
- Daily, G. (1997). Nature's services: Societal dependence on natural ecosystems. *Washington, DC: Island*.
- Dairanieh, I. (2016). Carbon dioxide utilization – ICEF roadmap 1.0 Tokyo, Japan. *ICEF innovation roadmap project 2016*, http://www.icef-forum.org/platform/upload/CO2U_Roadmap_ICEF2016.pdf. 19 Ноември, 2021.
- Dean, T.J. & McMullen, J.S. (2007). Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. *Journal of Business Venturing*, 22, 50–76.
- DeCicco, J., & Schlesinger, W. (2018). Opinion: Reconsidering bioenergy given the urgency of climate protection. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(39): 9642-9645.

- Diener, E., Diener, M., & Diener, C. (1995). Factors predicting the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 851–864.
- Easterly, W. (2006). The white man's burden. *Why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*. New York: The Penguin Press.
- Etzioni, A. (1996). The golden rule. New York: Basic Books.
- Gallo, L.C. & Matthews, K.A. (2003). Understanding the association between socioeconomic status and physical health: Do negative emotions play a role. *Psychological Bulletin*, 129, 10–51.
- Hanson, M. & Chen, E. (2007). Socioeconomic status and health behaviors in adolescence: A review of the literature. *Journal of Behavioral Medicine*, 30, 263–285.
- Healy, R. (2019). CO2 recovery. *Gasworld.com*, <https://www.gasworld.com/co2-recovery/2013380.article>. 22 Ноември, 2021.
- Knowles, S. & Owen, P.D. (1995). Health capital and cross-country variation in income per capita in the Mankiw-Romer-Weil model. *Economics Letters*, 48, 99–106.
- Leiserowitz, A.A., Kates, R.W., & Parris, T.M. (2006). Sustainability values, attitudes, and behaviors: A review of multinational and global trends. *Annual Reviews of Environmental Resources*, 31, 413–444.
- Li, D., Furukawa, H., Deng, H., Liu, C., Yaghi, O., & Eisenberg, D. (2013). Designed amyloid fibers as materials for selective carbon dioxide capture. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(1): 191-196.
- Margalit, M. & Halbertal, M. (2004). Liberalism and the right to culture. *Social Research*, 71, 529–548.
- McWilliams, A. & Siegel, D. (2001). Corporate social responsibility: A theory of the firm perspective. *Academy of Management Review*, 26(1), 117–127.
- Meer, van der, D., Zeebe, R., Hinsbergen, van, D., Sluijs, A., Spakman, W., & Torsvik, T. (2014). Plate tectonic controls on atmospheric CO2 levels since the Triassic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(12): 4380-4385.
- Monforti, F., Bellasio, R., Bianconi, R., Clai, G., & Zanini, G. (2004). An evaluation of particle deposition fluxes to cultural heritage sites in Florence, Italy. *Science of the Total Environment*, 334–335, 61–72.
- Montgomery, M.A. & Elimelech, M. (2007). Water and sanitation in developing countries: Including health in the equation. *Environmental Science and Technology*, 41, 17–24.
- Morgan, J., Milchunas, D., LeCain, D., West, M., & Mosier, A. (2007). Carbon dioxide enrichment alters plant community structure and accelerates shrub growth in the shortgrass steppe. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(37): 14724-14729.

- Narayan, D. & Petesch, P. (2002). *Voices of the poor*. Oxford: Oxford University Press.
- NY Times, 2019. Trump administration, getting set for a major rollback, ends clean air talks with California. *Nytimes.com*, <https://www.nytimes.com/2019/02/21/climate/california-tailpipe-emissions.html>. 22 Ноември, 2021.
- Oakes, J.M. & Rossi, P.H. (2003). The measurement of SES in health research: Current practice and steps toward a new approach. *Social Science & Medicine*, 56, 169–184.
- Ogbor, J.O. (2000). Mythicizing and reification in entrepreneurial discourse: Ideology-critique of entrepreneurial studies. *Journal of Management Studies*, 37, 605–635.
- Overdieck, D. (2016). *CO2, temperature, and trees* (1st ed.). Berlin: Springer.
- Parkhe, A. (1992). U.S. National Security export controls: Implications for global competitiveness of U.S. high-tech firms. *Strategic Management Journal*, 13, 47–66.
- Parris, T.M. & Kates, R.W. (2003). Characterizing and measuring sustainable development. *Annual Review of Environment and Resources*, 28, 559–586.
- Pastakia, A. (1998). Grassroots ecopreneurs: Change agents for a sustainable society. *Journal of Organizational Change Management*, 11(2), 157–173.
- Porter, G. (1995). Environmental security as a national security issue. *Current History*, 94, 218–222..
- Pretty, J., Hine, R., & Peacock, J. (2006). Green exercise: *The benefits of activities in green places*. *Biologist*, 53, 143–148.
- Reiny, S. (2016). CO2 is making Earth greener—for now – climate change: vital signs of the planet. *Climate change: vital signs of the planet*, <https://climate.nasa.gov/news/2436/co2-is-making-earth-greenerfor-now/>, 22 Ноември, 2021.
- Rice, D. (1983). *Energy from fossil fuels* (2nd ed.). Milwaukee: Raintree Publishers.
- Sanchez, D. L., Johnson, N., McCoy, S. T., Turner, P. A., & Mach, K. J. 2018. Near-term deployment of carbon capture and sequestration from biorefineries in the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(42): 4-17.
- Sanderson, B. M., O'Neill C. B., & Tebaldi C. (2016). The emissions gap report 2016. *United Nations Environment Programme*, http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/10016/emission_gap_report_2016.pdf. 22 Ноември, 2021.
- Schaper, M. (Ed.). (2005). *Making Ecopreneurs: Developing sustainable entrepreneurship*. Bodmin, Cornwall, UK: MPG Books.

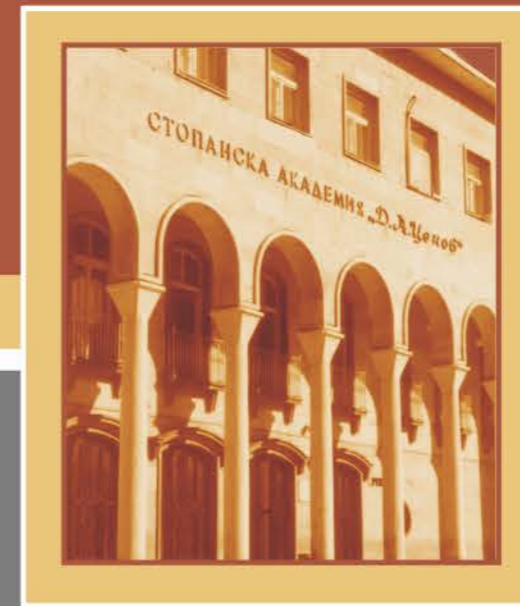
- Schröter, D., Cramer, W., Leemans, R., Prentice, C., Araújo, M.B., & Arnell, N.W. (2005). Ecosystem service supply and vulnerability to global change in Europe. *Science*, 310, 1333–1337.
- Seelos, C. & Mair, J. (2005). Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor. *Business Horizons*, 48, 241–246.
- Serov, P., Vadakkepuliambatta, S., Mienert, J., Patton, H., Portnov, A., & Silyakova, A. (2017). Postglacial response of Arctic Ocean gas hydrates to climatic amelioration. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(24): 6215-6220.
- Shepherd, D., & Patzelt, H. (2011). The New Field of Sustainable Entrepreneurship: Studying Entrepreneurial Action Linking “What is to be Sustained” with “What is to be Developed”. *Entrepreneurship Theory And Practice*, 35(1), 137-163.
- Slaper, H., Velders, G.J.M., Daniel, J.S., de Gruijl, F.R., & van der Leun, J.C. (1996). Estimates of ozone depletion and skin cancer incidence to examine the Vienna Convention achievements. *Nature*, 384, 256–258.
- Steinbruner, J.D. (1978). National security and the concept of strategic stability. *The Journal of Conflict Resolution*, 22, 411–428.
- Tarczyński, W., Tarczyńska-Łuniewska, M., & Majewski, S. (2020). The value of the company and its fundamental strength. *Procedia Computer Science*, 176, 2685-2694.
- Twenge, J.M. & Campbell, W.K. (2002). Self-esteem and socioeconomic status: A meta-analytic review. *Personality & Social Psychology Review*, 6, 59–71
- UNEP. (2004). UNEP 2004 Annual Report. Nairobi, Kenya: United Nations Environment Program.
- UNEP. (2019). United Nations Environmental Programme, <http://web.unep.org/>. 21 Ноември, 2021.
- US EPA. (2019). Global greenhouse gas emissions data. US EPA. <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data>. 20 Ноември, 2021.
- Vemuri, A.W. & Costanza, R. (2006). The role of human, social, built and natural capital in explaining life satisfaction at the country level: Toward a National Well-Being Index. *Ecological Economics*, 58, 119– 133.
- Venkataraman, S. (1997). The distinctive domain of entrepreneurship research. In J. Katz (Ed.), *Advances in entrepreneurship, firm emergence, and growth* (pp. 119–138). Greenwich: JAI Press.
- Wheeler, D., McKague, K., Thomson, J., Davies, R., Medalye, J., & Prada, M. (2005). Creating sustainable local enterprise networks. *Sloan Management Review*, 47, 33–40.
- Yunus, M. (2006). *Banker to the poor: Micro-lending and the battle against world poverty*. Jackson, TN: Public Affairs.

- Zahra, S.A., Gedajlovic, E., Neubaum, D.O., & Shulman, J.M. (2009). A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing*, 24(5), 519–532.
- Zedler, J.B. & Kercher, S. (2005). Wetland resources: Status, trends, ecosystem services, and restorability. *Annual Review of Environment and Resources*, 30, 39–74.
- Европейска комисия, (2016). Prize for CO2 reuse. Research and innovation participant Portal, <http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/h2020/topics/ice-prizeco2reuse-01-2016.html> 26 Ноември, 2021.
- Национален съвет за научни изследвания (1999). *Our common journey: A transition toward sustainability*. Washington, DC: National Academy Press.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XIV, 2021

Книга 17

Том XIV, 2021 г.
Книга 17

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Андрей Антонов Йорданов ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВЪВЕЖДАНЕТО НА ГЪВКАВО УПРАВЛЕНИЕ В ПРОЕКТНИ ЕКИПИ.....	5
Анна Димитрова Димитрова СТРУКТУРНИ ТРАНСФОРМАЦИИ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ И ВЪТРЕШНИ ИНВЕСТИЦИОННИ ПОТОЦИ В БЪЛГАРИЯ (2010 – 2020).....	24
Беатрис Венциславова Любенова СТРЕС ТЕСТОВЕТЕ КАТО ИНТЕГРАЛЕН ПОДХОД ЗА КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА, КАЧЕСТВОТО НА АКТИВИТЕ И УСТОЙЧИВОСТТА НА БАНКИТЕ	49
Даниел Сергеев Тунчев ПЪРВИЧНИ И ВТОРИЧНИ ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ ЦЕНАТА НА ПЕТРОЛА – ИКОНОМИЧЕСКИ РАКУРСИ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ	81
Диана Руменова Христова КАРИЕРНОТО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СЛУЖИТЕЛИТЕ И РАБОТОДАТЕЛИТЕ	103
Елена Валериева Вълчева АНАЛИЗ НА ТОВАРНИЯ АВТОМОБИЛЕН ТРАНСПОРТ В БЪЛГАРИЯ	118
Елена Димитрова Ташкова КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИКОНОМИКАТА.....	137
Калоян Драгомиров Паргов ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЕНЕРГИЙНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК	163
Николай Кирилов Калистратов МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА РЕВИЗИОННИЯ АКТ И ОТЧИТАНЕ НА ФУНКЦИИТЕ И ВЛИЯНИЕТО МУ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА В СЯНКА В БЪЛГАРИЯ	192
Стелиян Богданов Стефанов ПОТРЕБНОСТ ОТ ПРОМЕНИ В ДАНЪЧНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ.....	217

Юлиан Христов Войнов
ПРЕДПОСТАВКИ И ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ИНСТРУМЕНТАРИУМА ЗА СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ 234

Yaakov Itach
THE IMPACT OF FINANCIAL EDUCATION PROGRAMMES
IN ISRAEL AND THE FAMILY DISCUSSION ON FINANCIAL
MATTERS ON THE BEHAVIOUR OF YOUTH..... 260

Статии

Борислав Петров Лазаров
ТЕНДЕНЦИИ В ИНТЕНЗИВНОСТТА НА АВТОМОБИЛНОТО ДВИЖЕНИЕ
В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА ИКОНОМИЧЕСКА
ОБОСНОВКА НА РАЗВИТИЕТО НА TEN-T 289

Боряна Великова Симеонова
МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА СТОКИТЕ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ 303

Боян Димитров Вранчев
ЕФЕКТИВНОСТ НА ПРОЕКТНИТЕ ЕКИПИ 315

Ваня Владимирова Галчева
АНАЛИЗ НА АВТОМОБИЛНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА
В БЪЛГАРИЯ 332

Вахан Ахаси Бохосян
МОРАЛЕН РИСК И ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНФЛИКТА
“ПРИНЦИПАЛ-АГЕНТ“ В ЗАСТРАХОВАНЕТО 343

Галя Колева Монева
ГЕНЕЗИС И ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕВЕНЮ МЕНИДЖМЪНТА
НА РЕСТОРАНТЪОРСКИЯ БИЗНЕС..... 356

Георги Стоилов Анев
БИЗНЕС МОДЕЛИ И ПОДХОДИ ЗА ГЕНЕРИРАНЕ НА ПРИХОДИ
В ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ 373

Даниел Генчев Данчев
НОВИ ПОЛИТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МАЛКИТЕ И СРЕДНИ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ 390

Даниела Стойчева Сачарова
КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛНИ КОМПАНИИ В СЕКТОРА
НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПОРЪЧКИ 402

Димитър Сергеев Димитров БАЛКАНСКИЯТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ВЪЗЕЛ И БЪЛГАРСКИЯТ ТУРИЗЪМ.....	412
Кармен Димитров Вранчев НИЪРШОРИНГЪТ КАТО СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ НА ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ.....	422
Катя Симеонова Иванова ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19	436
Кузман Илиев Илиев ПАРИЧНАТА ДИНАМИКА КАТО ФАКТОР НА ГЕНЕРАЛНОТО РАВНОВЕСИЕ В ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЦИКЪЛ – КОНЦЕПТУАЛНИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ	450
Магдалена Славе Андоновска ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕДИЙНИЯ ПЛУРАЛИЗЪМ В РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЯ	466
Мария Александрова Велкова УПРАВЛЕНИЕ НА КОНФЛИКТИ В МУЛТИКУЛТУРНИ ОРГАНИЗАЦИИ	475
Мартин Николаев Харизанов ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ НА РЕАЛИЗИРАНИТЕ ПРОГРАМИ ЗА РАЗВИТИЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ	487
Мартин Яворов Бакърджиев УСТОЙЧИВОСТ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В КОРПОРАТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ	503
Моника Любомирова Янакиева ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФОРМИРАНЕТО И БЮДЖЕТИРАНЕТО НА ПУБЛИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА МЛАДЕЖТА	523
Наталия Стоянчева Стоянова ЗА НАПРЕДЪКА НА БЪЛГАРИЯ ПО ГЛОБАЛНИТЕ ЦЕЛИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ	543
Никола Илчов Илчев ОПЕРАТИВНИ МОДЕЛИ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ХРАНИТЕЛНИ СТОКИ И НАПИТКИ В ДИГИТАЛНА СРЕДА	555
Орлин Чавдаров Япраков АНАЛИЗ НА КОЛИЧЕСТВЕНИТЕ ИЗМЕРИТЕЛИ В БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ ПАЗАР	565

Рая Бисерова Драгоева ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНСОЛИДАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ВЪРХУ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ	580
Румяна Цветанова Витнъова ПОСТИЖЕНИЯ И ПРАКТИКИ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ПО ФИНАНСОВА ГРАМОТНОСТ В УЧИЛИЩАТА	598
Светлана Димитрова Аврионова ПОСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ДАНЪЧНИ ПРИХОДИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА КОВИД-19	615
Силвия Петрова Петранова ТУРИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ И КРИЗАТА COVID-19	625
Слави Петров Джалъзов ТЕОРЕТИЧНИ И ПРИЛОЖНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОНЛАЙН КОМУНИКАЦИИТЕ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС	638
Снежана Веселинова Найденова СТРАТЕГИЧЕСКАТА РАМКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА – ПРОБЛЕМНИ ОБЛАСТИ И ВЪЗМОЖНИ ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ЗА ОСНОВНИТЕ УЧАСТНИЦИ	652
Станислав Чавдаров Младенов ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ СЕКТОРИТЕ В ИКОНОМИКАТА НА СТРАНАТА	669
Стефан Ангелов Пешов СЪЩНОСТ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ	687
Теодор Людмилков Борисов РЕПУБЛИКАНСКАТА ПЪТНА ИНФРАСТРУКТУРА В БЪЛГАРИЯ – СПЕЦИФИКИ И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ.....	697

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIV – 2021, книга 17

Даден за печат на 10.07.2023 г., излязъл от печат 14.07.2023 г.
Поръчка № 18830; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А